

УДК 339.92(477)

JEL Classification: F02

DOI: [http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021\(136\)02](http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021(136)02)

ОНИЩЕНКО Володимир,

д. е. н., професор, професор кафедри світової економіки
Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

E-mail: v.onyshchenko@knute.edu.ua

ORCID: 0000-0003-0513-705X

УКРАЇНА У КОНТЕКСТІ ГЕОЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ*

Визначено, що гео економічні процеси генеруються трьома центрами світової економіки та політики – США, ЄС, Китай. Розглянуто основні напрями формування міжнародної економічної політики США та ЄС у контексті врахування значного посилення глобальних амбіцій Китаю, а також деструктивних дій Росії. Оцінено взаємозв'язок між гео економічними викликами та внутрішніми економічними проблемами України, виокремлено напрями розвитку її міжнародної та національної економічної політики.

Ключові слова: центри глобальної економіки, гео економічні виклики, економічний розвиток України.

Постановка проблеми. Наразі можна констатувати факт формування нового світового порядку навколо трьох центрів – США, Китаю та ЄС. Україна повинна розуміти проблеми, що супроводжують переформатування світової економіки й політики та враховувати їх у своїй не тільки міжнародній, але й внутрішній політиці, зокрема економічній. К. Шваб справедливо зазначає, що "ми повинні припинити думати у рамках власних проблем під час прийняття рішень, особливо тому, що виклики, з якими ми стикаємося, стають все більше і більше пов'язаними один з одним"¹ [1, с. 87]. Тож нагальними є визначення стратегії взаємодії з центрами глобальної економіки з метою динамічного розвитку національної економіки відповідно до основних трендів світового розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових публікацій за заявленою темою статті інтерес становлять колективні монографії фахівців КНТЕУ "Євроінтеграційні пріоритети національного бізнесу" [2] та "Стратегічне партнерство у вимірі економічної безпеки України" [3], у яких глибоко проаналізовано міжнародну економічну

© **Онищенко В., 2021**

* Стаття підготовлена у межах виконання науково-дослідної роботи "Геопросторова диверсифікація зовнішньої торгівлі України" (номер державної реєстрації 0120U104719).

¹ Усі цитати з іншомовних джерел наведено у перекладі автора статті.

політику України в умовах динамічних змін глобалізаційних процесів та окреслено шляхи до ефективної міжнародної співпраці в інтересах країни. А. Мазаракі та Т. Мельник розглянули протиріччя сучасного розвитку глобальної економічної системи, що виявляється в поєднанні політик неофрітрейдерства та неопротекціонізму, розкрили суперечливість наслідків світової політики протекціонізму для розвитку економіки України [4]. А. Герасименко дослідила передумови та перспективи геоекономічних трансформацій світової економіки за основними складовими національного багатства та дійшла висновку про "...очікувану сталість складу та меж концентричних кіл світ-системного порядку організації глобальної економіки у ХХІ ст." [5, с. 15].

Академік НАН України В. Гейць у монографії "Феномен нестабільності – виклик економічному розвитку" доводить, що стрижнем досягнення раціонального взаємозв'язку економічних і політичних трансформацій України в контексті глобальних викликів є "перехід від космополітичного універсалізму до еволюційно-інституціонального забезпечення господарського розвитку на основі прагматизму як свідомої економічної, соціальної та етичної дії" [6, с. 4].

У науковій публікації відомого фахівця-міжнародника академіка НАН України О. Білоруса зроблено спробу "прогнозування метаморфоз існуючих економічних систем у контексті поетапного формування глобального суспільно-технологічного технотронно-інформаційного інтегрованого способу глобального виробництва, глобальної інформаційно-мережевої економіки" [7, с. 5]. Цікавими є праці С. Корабліна [8] і Т. Осташко [9], що присвячені проблемам економічних відносин України з Китаєм, а також В. Сіденка, який розглянув питання цифровізації світової економіки та торгівлі [10].

Варто відзначити Н. Резнікову, яка досліджує взаємозалежність країн в умовах глобальних трансформацій [11], та разом з В. Панченко аналізує проблему так званого "економічного націоналізму", що є актуальним для розуміння засад зовнішньоекономічної політики України, особливо у сучасних умовах певної фрагментації глобального світу [12].

Проте деякі аспекти змісту національних стратегій щодо розвитку економіки країни ще залишаються без належної уваги. Це передусім стосується уточнення можливих геоекономічних змін світової економіки і їхнього впливу на Україну.

Мета статті – дослідити взаємозв'язок між геоекономічними викликами та внутрішніми економічними проблемами України, а також визначити напрями розвитку її міжнародної та внутрішньої економічної політики.

Матеріали та методи. Матеріалами для написання статті стали праці вітчизняних і закордонних науковців. У ході дослідження використано загальнонаукові методи: історичний, логічний аналіз, синтез та абстракція.

Результати дослідження. Під *глобальними викликами* зазвичай розуміють суттєві системні глобальні зміни природного, економічного, соціального, культурного, політичного середовища буття людства, що

вимагає від нього реакції з метою оптимального пристосування до нової реальності. Економічні глобальні виклики (геоекономічні) – це процеси, що суттєво змінюють просторові, структурні та якісні параметри світової економіки на всіх ієрархічних рівнях і порушують чинний порядок взаємовідносин між її суб'єктами. Модератором цих змін є самі суб'єкти, які відповідно до системи цінностей та цілей мають власну уяву (модель) про економічне буття та світ і з метою її втілення вибудовують структуровану поведінку, яка зветься політикою.

Прогнозування (передбачення) геоекономічних викликів. Можна розглядати варіанти майбутнього з оцінками їхньої вірогідності, проте можлива реальність завжди відрізнятиметься від них. Немає сенсу прогнозувати майбутнє у дискурсі сьогодення строком понад п'ять років, адже неможливо вивести те, що має бути, з того, що є (Гільйотина Юма). Стосовно глобальних змін, то можна відзначити тенденції, які вірогідні за різних умов і можуть спричинити певні зміни. Проте природі економічних процесів притаманні невизначеність і випадковість, особливо якщо розглядати віддалену перспективу [13]. Так, історичні події минулого продемонстрували виникнення явищ та їхніх наслідків глобального масштабу, яких ніхто не чекав, як-от: Перша світова війна, падіння Російської імперії, створення СРСР, нацизм і Друга світова війна, падіння СРСР і бурхливий розвиток Китаю, *COVID-19*. І невідомо, що чекає людство попереду?

Сучасний глобальний соціальний простір і час значно ущільнилися порівняно навіть з 2000 р. Якщо раніше майбутнє було зрозумілим далеко за горизонтом одного покоління людського життя, то нині ми не можемо знати, що станеться за 5–10 років. Тож прогнозування як основа моделювання майбутнього є відповідальною справою, особливо якщо цим займаються політики, керуючись власним розумінням. Неправильне й недостатнє розуміння процесів, що супроводжують розвиток глобального соціуму та його складових, можуть призвести до фатальних наслідків, про що свідчить історія ХХ ст. (дві світові війни, фашизм, соціалізм, комунізм).

Головна сила, що формує світ – *глобалізація*. Основою та двигуном глобалізації є цифровізація, яка докорінно змінила й надалі перетворюватиме життя. Світ став єдиним цілим, його вже не розділяють відстань і витрати на її подолання. На його порядку денному – промислова революція 4.0 (*IR-4.0*). Саме вона є головним викликом для всіх цивілізованих народів, як багатих, так і бідних. Як свідчить історія, промислові революції є поштовхом не тільки до економічних, але й соціальних змін людської спільноти. Країни, що вписалися у цей драйвер і до того ж стали його суб'єктом, вийшли в лідери світової економіки та формують її ландшафт.

Сьогодні практично сформовано три "економічні імперії" – США, ЄС і Китай. США вочевидь ще довгий час утримуватимуть домінуючі позиції у світовій економіці, попри сильний конкурентний тиск Китаю, та визначатимуть динаміку й тренди глобалізації та її розвиток. Проте

Китай за кількісними параметрами все ж може випередити США, але за якістю економіки та життя громадян йому ще далеко до них. Утім, загрозу своєму економічному та політичному лідерству США чітко розуміють, тож перемога над Китаєм у конкурентній боротьбі на майбутнє десятиліття є ключовим завданням для Сполучених Штатів.

Щодо *Європейського Союзу як драйвера глобального розвитку*, то наразі в ЄС прийнято низку рішучих заходів щодо посилення своїх політичних та економічних позицій. Євросоюз проводить конструктивні зміни у відносинах зі США, що склалися за президентства Д. Трампа. Так, на конференції з безпеки у Мюнхені (19.02.2021) визначено "нову гармонію" між США та ЄС, зокрема голова Європейської Ради проголосив: "Америка, ласкаво просимо!". США та ЄС об'єднуються для протистояння глобальним амбіціям Китаю та Росії.

Стосовно економічної сфери в ЄС затверджено нову політику, так звану "відкриту стратегічну автономію". Так, у березні 2020 р. Єврокомісія опублікувала чотири документи щодо нової промислової стратегії ЄС, яка має замінити прийняту у 2017 р. [14–17]. Її мета – підвищити конкурентоспроможність Євросоюзу завдяки індустріальному сектору в умовах так званого "подвійного переходу" – екологічної (декарбонізація економіки) та цифрової трансформації. Особлива увага в документах приділяється економічному суверенітету, промисловим екосистемам, новим альянсам, передовим технологіям, ролі малого та середнього бізнесу. ЄС також схвалив проект нової торговельної політики, який планується прийняти до 30.06.2021. Її контент базується на сприянні економічному розвитку ЄС, підтримці екологічних і цифрових трансформацій, реформуванні глобальних торговельних правил для забезпечення їх справедливості та стійкості [18].

Декарбонізація економіки ЄС, як зазначають експерти, висовує перед Україною серйозні виклики. Л. Ксенз зазначає, що закриття вугільних копалин є одним з елементів стратегії *Green Deal*, що затверджена ЄС і до якої ми змушені будемо приєднатися. У рамках цієї стратегії ЄС планує виділити понад 1 трлн євро, проте щодо отримання коштів під наші зобов'язання – питання відкрите. Приєднання України до *Green Deal* призведе до значних ризиків: зокрема, втрата робочих місць і необхідність створення нових, зростання цін на електроенергію, продукцію та послуги. Автор попереджає, що ТЕС потрібно буде перевести з вугілля на газ, що збільшить тарифи на електроенергію. "Україна з *Green Deal* ризикує опинитися у пастці, як із "зеленою енергетикою", коли інвесторам спочатку надали супервисокі тарифи, а тепер виплати по них вбивають ринок електроенергії та постійно підвищуються тарифи для населення" [19].

Політика Євросоюзу відносно Китаю. У 2020 р. Китай став головним торговельним партнером ЄС. Імпорт з Китаю за цей рік оцінюється в 383.5 млрд євро (+5.6 % порівняно з 2019 р.); експорт до Китаю – в 202.5 млрд євро (+2.2 % проти 2019 р.). Утім, обсяг американського імпорту за аналогічний період зменшився на 13.2 % і оці-

нюється у 202 млрд євро, а європейський експорт до США знизився на 8.2 % – 353 млрд євро [20]. Проте ЄС не задоволений інвестиційною політикою КНР у Східній Європі та виходом на європейський ринок китайських технологій 5G. Наразі Євросоюз почав активно працювати в напрямі координації дій зі США та іншими міжнародними партнерами щодо протидії активності Китаю, небезпідставно вважаючи таку ситуацію небезпечною для своєї економіки.

На тлі глобальних економічних і політичних змін особливо вражаюче виглядає Китай, якому прогнозують беззаперечне світове лідерство. Китай наразі посідає друге місце у світовій економіці, його намір стати першою державою та визначати модель світоустрою є очевидним. Про це свідчать заяви Комуністичної партії Китаю та її лідера Сі Цзіньпіна. У Китаї розроблено концепцію "спільного майбутнього людства", що закріплено в Уставі КПК та Конституції КНР. Крім того, В. Семенов та В. Цвик зазначають, що "Рада ООН з прав людини на 37-му засіданні прийняла резолюцію, в яку увійшли дві важливі ідеї – сприяння побутовим міжнародним відносинам нового типу та створення спільного майбутнього людства" [21, с. 77]. Проте автори вважають, "що китайська концепція спільного майбутнього людства ще не отримала конкретного опису, а її значення здебільшого залишається малозрозумілим для вчених та експертів"; і що ця концепція – експансіоністська ідея створення китаєцентричного світового порядку, яка кидає виклик домінуючому західному ліберальному світу" [21, с. 74]. Китай висуває далеко не нову ідею глобального правління, яка полягає у "спільному обговоренні", "спільному будівництві" та "спільному використанні" результатів функціонування світової економіки [21, с. 78]. Однак це неможливо, про що йдеться у статті "Глобальне управління у контексті міжнародної політичної економіки" [22].

Наразі успіхи Китаю незаперечні, проте вони не унікальні, якщо порівняти їх з Японією, Південною Кореєю та іншими азійськими тиграми. Унікальність Китаю в його "комуністичності", що надалі призведе до уповільнення та стагнації його розвитку. До того ж сумнівними є перемоги Китаю над Заходом, у якого є конкурентна перевага – свобода, що надихає суспільство до інноваційності. За глобальним рейтингом інноваційності у 2019 р. Китай посідав 14-те місце, а США – третє [23]. Китай витратив на НДДКР у 2019 р. 316.8 млрд дол. США; Сполучені Штати разом з Німеччиною, Францією, Великою Британією та Японією – 995.3 млрд дол. США, тобто більше, ніж у 3 рази².

Стосовно антагоністичного характеру відносин Китаю зі США, то це не зовсім відповідає дійсності. Деякі питання взаємовідносин будуть переглянуті новою адміністрацією США, проте, безумовно, паритет інтересів буде головним. Китай розуміє, що без збалансованих політичних та економічних відносин зі США та їхніми союзниками йому не вдасться реалізувати амбітний проєкт "Один пояс, один шлях",

² Розраховано автором за даними *Global R&D funding forecast 2019*.

який є стрижневим у китайській геоекономічній доктрині, а також досягти чогось конкретного у реалізації концепції міжнародних відносин нового типу. Тож розмови сторін щодо взаємовідносин можуть бути досить войовничими, але реальні дії – комплементарними.

Заслуговує на увагу глобалізаційна політика Китаю, яка за всієї її активності має достатньо вагомі цивілізаційні обмеження. По-перше, Китай – особлива цивілізація, і навряд чи інші народи "глобалізуються" під його егідою, лише в разі, якщо населення планети здебільшого будуть китайці. По-друге, китайська культура замкнена на собі впродовж тисячоліть. Основи китайської культури та світогляду закладені ще Конфуцієм та його послідовниками (V–III ст. до н. е.). Китай і сьогодні керується цією духовною платформою, а КПК активно її використовує як інструмент самоідентифікації нації.

Крім того, Китай має проблеми з інтеграцією через серйозні суперечності з Індією, яка відмовилася долучатися до проєкту "Один пояс, один шлях", а також не приєдналася до "Всебічного регіонального економічного партнерства" (ВРЕП), угоду про яке було підписано країнами-членами АСЕАН та Австралією, Новою Зеландією, Китаєм, Південною Кореєю, Японією (загалом 15 країн).

Попри економічні успіхи Китаю, навряд чи КНР стане незаперечним світовим лідером, як вважають В. Панченко та Н. Резнікова, порівнюючи потенційні можливості у конкурентній боротьбі США та Китаю. Основна їхня теза щодо істотних переваг Китаю стосується його здатності концентрувати зусилля, чого не може робити ринок, що йому притаманне сильне "...державне управління для розробки та впровадження далекоглядних стратегій на десятки років", що "мережева система інновацій майбутнього вимагає включення держави та її лідерів у бізнес-процес як органічний, постійно існуючий, а не тимчасовий елемент", що й робить Китай [24]. Знайомі тези, але чому СРСР та частково Росія, у яких це спостерігалось, не стали лідерами? Невже автори вважають і мають докази, що концепція активної участі держави та гегемонії комуністичної партії в економічних і соціальних процесах країни є життєздатною та ефективною "на віки". Такий факт в історії не засвідчено.

Щодо Росії, то США і Європа вважають, що Росія слабшає, але залишається небезпечною. Десяте місце в економіці світу (за обсягом ВВП, у дол. США, за даними 2019 р.) та 64-е – за обсягом ВВП на душу населення не дає можливості вважати цю країну лідером. Сьогодні у світовій конкурентній боротьбі вирішальне значення має економіка. А Росія не має необхідного для економічного й політичного лідера потенціалу, окрім зброї. У світі виживає не найсильніший, а найрозумніший. Росія має "козирну карту" середнього рангу в боротьбі за світове економічне та політичне лідерство між США та Китаєм, і до кого вона приєднається – ще не зрозуміло. Росія розвиває економічні й політичні зв'язки з Китаєм, але кардинального зближення поки що немає. Проте,

як вважає А. Картунов: "Ми все ще ближче до Європи за стилем політичного управління, ментальністю, а країни ЄС залишаються головними інвесторами в економіку Росії" [25]. До того ж Росія в разі розірвання відносин з ЄС не матиме змоги експортувати до ЄС свої енергетичні ресурси: адже близько 70 % російського газового та 85 % нафтового експорту споживає Євросоюз [26].

Україна – країна регіональна, тож для неї важливі регіональні виклики, які формуються під впливом глобальних. Ми повинні розуміти можливу політику регіональних лідерів і бути готовими до адекватного її сприймання. Для нас важлива Росія і її відносини з ЄС та США через призму наших інтересів. У цьому аспекті О. Шамшур зазначає, що у США та ЄС серед політичного істеблїшменту існує думка, що вони повинні "збалансувати" свої відносини з РФ, щоб не штовхати її у тїсний союз з Китаєм. У цїй політичній грі Україна може бути або козирною картою, або політичним жертвним пішаком [27]. Від України у цїй грі мало що залежить. Якщо Україну вирішать "не здавати", то Росія піде на тїсну економічну і політичну, а також військову співпрацю з Китаєм. Тобто Росія має засоби шантажу та вже користується цим.

Росія та пострадянський простір – основні виклики для нашого суспїльства, що активно використовує наш сусїд. Росія – політична та військова загроза Україні, бо в економічному плані вона не має особливого для нас значення. Росія втрачає роль глобальної держави, тож для того, щоб затриматися у цьому статусі, їй необхідно розв'язувати на свою користь регіональні проблеми, особливо з Україною. Ось чому РФ прикладає максимум зусиль, аби повернути нас до "братського союзу". Тому Україна повинна постійно бути готовою на адекватну відповідь – не тільки військову, але й в інших формах боротьби за свій суверенїтет. Особливо це стосується проблеми так званої "гібридної війни", яку Росія, маючи неабиякий досвід у цїй сфері, активно веде проти нас. Для успішного протистояння Росїї Україна повинна також активно співпрацювати зі своїми сусїдами – Туреччиною, Молдовою, Грузїєю, Польщею, країнами Балтїї та їн.

До того ж Україна залежить майже від усього, що відбувається у свїті: українська економіка не може обїїтися без міжнародних кредитів і допомоги; на зовнішню торгївлю, у якїй сировина, збїжжя та метал превалюють, впливає кон'юнктура міжнародних ринків; потенційну напругу на внутрішньому ринку праці знімає Польща та їнші країни; обороноздатністю ми зобов'язанні нашим союзникам. Головним для нас є отримання суттєвої підтримки у структурній перебудові економіки, оскільки ми стрїмко перетворюємось за структурою економіки у країну третього свїту.

За даними статистики від 01.01.2020, у структурі зайнятості країни превалює сільське, лісове та рибне господарство (18.2 %), оптова та роздрїбна торгївля (23.0 %), освіта та охорона здоров'я (14.3 %), промис-

ловість (14.8 %) [28, с. 52]. Відповідно, у структурі валової доданої вартості сільське, лісове та рибне господарство становило 10.1 %, оптова та роздрібна торгівля – 13.2 %, добувна та переробна промисловість – 17.6 % [28, с. 194]. В Україні майже чверть населення офіційно живе завдяки торгівлі. А якщо додати неофіційну зайнятість та дохід у цій сфері, то це як мінімум близько 30 % зайнятих і 18 % валової доданої вартості країни. Тож Україна наразі є збіднілою аграрно-сировинною державою, структура економіки якої не дає нам шансів на краще життя, тому що "економічна історія демонструє, що тільки індустріальні нації стають "тиграми", тоді як інші зісковзують до регресу" [29].

Тож для розвитку країни в усіх напрямках необхідні інвестиції, зокрема капітальні. За статистикою, капітальні інвестиції в Україні у 2019 р. становили 624 млрд грн, або 24.2 млрд дол. США. Капітальні інвестиції нерезидентів України (прямі іноземні інвестиції, ПІІ) у 2019 р. – 0.7 % від загального обсягу капітальних інвестицій – 4 664 млн грн, або 175 млн дол. США, а від загального обсягу прямих іноземних інвестицій 2 420 млн дол. США, розрахованих за наявною методикою, – 7.3 % [28, с. 338]. Для порівняння: капітальні інвестиції у Польщі у 2019 р. становили 110.3 млрд дол. США (18.5 % до ВВП), тобто у 4.5 раза більше; на душу населення – 2 912.4 дол. США. В Україні відповідно до ВВП – 15.7 %, на душу населення – 591.9 дол. США, або майже у 5 разів менше.

Прямі іноземні інвестиції до України у 2019 р. такі: приплив – 3 070, відплив – 648, сальдо – +2 442 млн дол. США (за чинною на той час методикою). Основним інвестором національної економіки був вітчизняний бізнес, так звані *round tripping* інвестиції, тобто виведення резидентами за кордон активів, які потім повертаються в країну у вигляді прямих іноземних інвестицій. За розрахунками НБУ, у 2019 р. приплив становив 34.1 % від загального припливу ПІІ, тобто 1 046 млн дол. США [30]. Наразі діє нова методика НБУ щодо розрахунку ПІІ, яка враховує реінвестування доходів нефінансових організацій, і відповідно до неї ПІІ у 2019 р. – 5.8 млрд дол. США [31], але це принципово не змінює структурні співвідношення, якщо допустити, що у розподілі реінвестованих доходів частка *round tripping* приблизно пропорційна їхній частці у валових ПІІ.

Переформатування ландшафту світового економічного простору вносить свої корективи й в глобальні ланцюги доданої вартості (*GVC*), що створює потенційні можливості для України, яка повинна і може стати індустріальним хабом Європи. Цьому сприятиме перегляд США та ЄС своїх підходів до локалізації виробництва в Китаї та інших країнах і скорочення можливостей щодо локалізації промислового виробництва східноєвропейських членів ЄС. Доречно нагадати, що головний чинник для входження до *GVC* – це рівень усіх витрат, які понесуть їхні потенційні інвестори, тобто це не тільки вартість робочої сили та її кваліфікація, але й усі інші витрати, передусім транзакційні, що визначаються якістю інституцій.

Світовий бізнес нашій країні не довіряє, основною причиною є слабкість держави, зокрема її інститутів. Замість того, щоб посилити ефективність державного управління (*The Fragile States Index*), Україна його за 10 років (2010–2019 рр.) знизилася на 17 пунктів [32]. А за індексом верховенства закону зрушень за цей період так і не відбулося: рейтинг 72, який зазначено у 2010 р., таким і залишився [33]. Слабкість держави продукує тіньову економіку, яка за деякими оцінками перевищує 40 %. Як результат, зведений бюджет України в 2018 р. недоотримав 284.8 млрд грн податків, що становило 24 % від обсягу розрахованих податкових зобов'язань суб'єктів господарювання [34, с. 106–107].

Зрозуміло, що без економічної свободи ніякої іншої свободи бути не може. За рейтингом економічної свободи Україна посідає 134-е місце серед 162 країн, а за індексом інвестиційної свободи як складової індексу економічної свободи у 2019 р. – 151-е місце [35; 36]. Такі рейтинги свідчать про високі транзакційні витрати, які очікують іноземного інвестора в країні, тому він і не йде до нас. До того ж держава проводить дискреційну політику: пільги інвесторам ("інвестиційні няні"), програма "Доступні кредити 5–7–9 %" тощо. Ці заходи не будуть успішними, оскільки потрібний механізм, адекватний природі ринкових економічних відносин. Адже будь-які пільги – це шлях до корупції.

Щодо інноваційності, про яку так багато говорять, то Україна 2019 р. посіла досить високе 45-е місце (між Таїландом і Румунією, Росія на 47-му місці) [23]. Результати аналізу складових індексу свідчать, що це забезпечується високими рейтингами освіти (23-є місце), вищої освіти (32-є) та наукової діяльності (44-є), але які нівелюються проблемами інституційного середовища (105-є місце) та його складовими політичного, регулятивного та бізнесового середовищ, рейтинг яких становить відповідно 123-є, 76-є та 104-є місце. Слабка інфраструктура (94-є місце), зокрема інформаційні та комунікаційні технології – 82-є; загальна інфраструктура – 95-є; проблеми з кредитною та інвестиційною політикою зумовлює відповідно 86-є та 121-є місце.

Велике значення для ефективного кооперування у рамках *GVC* має рівень транзакційних витрат у зовнішньоторговельній діяльності країни, адже потрібно постійно експортувати та імпортувати проміжну продукцію. Його значення віддзеркалюють складові рейтингу країни за глобальним індексом стимулювання торгівлі (*Global Enabling Trade Report*) та його складовими, що щорічно розраховується *WEF* [37]. У 2018 р. Україна за індексом стимулювання торгівлі посіла 83-є місце серед 138 країн.

Інвестиційний процес в Україні суттєво загальмував. Проте навіть за цих умов варто виважено ставитися до потенційного інвестора. Необхідно залучати якісні інвестиції, зокрема ті, що несуть до країни нові технології. Тож потрібно орієнтуватися на ЄС, Велику Британію, США, Ізраїль, Туреччину.

Щодо Китаю, який сьогодні є найпотужнішим світовим інвестором, то тут є певні застереження. Вони стосуються пропозиції про активне включення України до ініціативи КНР "Один пояс – один

шлях", "...яке повинно відбуватися на паритетних умовах та змінити транспортні коридори й ланцюги виробництва доданої вартості, враховуючи інтереси України" [38, с. 7]. Але необхідно чітко усвідомлювати, що Китай, інвестуючи в інші країни, зокрема в Україну, має насамперед власні інтереси. Як зазначає С. Кораблін: "На практиці КНР ... реалізує власні закордонні капіталовкладення в юанях, пропонуючи їхнім користувачам зв'язані поставки власної продукції дещо нижчої технологічної складності, ніж він сам отримує від іноземних інвесторів" [8, с. 151]. Такі країни, а до них належить й Україна, зазвичай цікавлять Китай як постачальники сировини, транспортних коридорів і споживачів його товарів. І це підтверджує розвиток наших економічних взаємовідносин. Китай в останні роки активно інвестує в Україну через його зацікавленість аграрним сектором. Проте китайські інвестиції в АПК приносять не лише гроші в економіку, а й значні ризики. Потенційно ми маємо можливість стати аграрним придатком Китаю і не тільки його.

Достатньо активно в урядових і експертних колах обговорюється можливість режиму вільної торгівлі "Китай – Україна". Але й тут є проблеми, на які справедливо вказали Т. Осташко і В. Олефір [9, с. 149], які дійшли висновку, що найімовірнішим сценарієм розвитку цього проєкту є посилення сировинної орієнтації вітчизняного експорту та збільшення імпортозалежності України від китайських промислових товарів.

Фрагментація світової економіки спровокувала підвищений інтерес до "економічного націоналізму" та "неопротекціонізму", зміст яких достатньо простий – за можливостями й ситуацією віддавати перевагу національному виробнику. Щодо "можливостей та ситуацій", то вони визначаються конкурентною позицією та економічним потенціалом країни, а також її певними політичними намірами. У нас, як і в кожній країні, є адепти цього концепту [12]. У цьому контексті виникає давня фундаментальна проблема порівняльних переваг, про яку відомий в Україні Е. Райнерт стверджує: Рікардо створив теорію, яка дозволяє країні повноцінно спеціалізуватися на бідності [39, с. 50]. Е. Райнерт вважає, "... що у витоків успішного розвитку лежить ... емуляція (*імітація з метою порівнятися або перевершити*), а не порівняльні переваги чи вільна торгівля" [38, с. 24] і детально обґрунтовує свою точку зору [39, с. 101–130]. Він, посилаючись на П. Кругмана, який стверджує, що теорія Д. Рікардо "виключно вірна, неймовірно витончена та надзвичайно актуальна для сучасного світу" так і не зрозумів, що "еммуляція" як здатність до сприйняття, скажімо, технології є якісною характеристикою трудового ресурсу (ширше – людського капіталу), який є сьогодні визначальним фактором формування порівняльних переваг країни і навіть більш вагомим, ніж, наприклад, вартість робочої сили. До речі, Україна має унікальне співвідношення вартості робочої сили і її здатності до емуляції. До порівняльних переваг відносяться також інституції, які, так би мовити, відкривають двері не тільки для товару, але й для інвестицій та нових знань. Тобто, порівняльні

переваги – все те, що формує конкурентний потенціал країни. Щодо вільної торгівлі, то треба розуміти, що вона формує відкритість країни як необхідної умови розвитку здатності до емуляції і взагалі до розвитку.

Якою має бути Україна? Відповідь очевидна – незалежною, сильною та багатою. 3 березня 2021 р. постановою Кабінету Міністрів України № 179 затверджена "Національна економічна стратегія на період до 2030 року", яка саме це й передбачає [40]. Прийняттю цієї програми передувала велика робота, результати якої викладені в аналітичних документах, що стали її основою: "Національна економічна стратегія – 2030. Аудит економіки України 2030" [41] та "Національна економічна стратегія – 2030. Вектори економічного розвитку 2030" [38].

Головна мета аудиту – відповідь на питання: скільки недоотримала українська економіка через відсутність реформ та неефективність управління, а також скільки втратив кожен українець через відсутність таких реформ за 30 років [41, с. 4]. Взагалі на ці питання неможливо відповісти, оскільки немає моделі для порівняння. Тож мета аудиту не досягнута. І надалі стверджується: "аудит доводить, що Україна має ставити амбітні цілі подвоєння економіки за майбутнє десятиліття... за умов створення відповідних активаторів з боку держави" [41, с. 18]. Оцінки потенціалу теж немає, а є звичайний аналіз нашої недолугої економіки.

Теза про "подвоєння економіки" стала методологічним підґрунтям для формування цільових індикаторів затвердженої програми, що до 2030 р. передбачають зростання: реального ВВП не менше, ніж удвічі; ВВП на душу населення не менше ніж до 10 тис. дол. США; продуктивності праці не менше ніж у 1.7 раза; чистого притоку прямих іноземних інвестицій – не менше ніж до 15 млрд дол. США на рік, починаючи з 2025 р.; обсягів експорту – до 150 млрд дол. США [40, с. 6]. Для цього необхідно, щоб середньорічні темпи приросту ВВП (від бази 2019 р.) становили 7.2 %. Якщо ж населення у 2030 р. зменшиться як мінімум до 38 млн осіб (за даними Держстату України на 01.01.2021, чисельність населення країни становила 41 588.4 тис. осіб), то омріяний приріст ВВП до цього року забезпечить 10 тис. дол. США на душу. Але ВВП у 2021 р. може зрости, за прогнозом Кабінету Міністрів України, максимум на 4.0 %, а що буде далі – невідомо. Як невідомо, коли й чим закінчиться пандемія.

Наразі вірогідність досягнення цільових індикаторів Програми вельми низька. І це зумовлено не тільки незначними обсягами інвестування економіки, постійним дефіцитом державного бюджету, інфляцією, проблемами пенсійного фонду, освіти, науки та соціальної сфери взагалі, але й проблемами відтворення головного ресурсу будь-якої країни – людського капіталу. Для довідки: рейтинг України за індексом людського капіталу у 2019 р. порівняно з 2010 р. поліпшився на 15 пунктів і посів 54-е місце серед 104 країн світу [42]. Тож бідність у країні та слабкість її інституцій не створюють належних умов для ефективного відтворення людського капіталу та не стимулюють її інноваційний розвиток. Звертаючи увагу на розподіл країн за рівнем

подушового доходу ВВП та рівнем їх інноваційності, навіть без кореляційного аналізу можна спостерігати пряму залежність між ними: приблизно до рівня 30–40 тис. дол. США ця функція майже не зростає, і тільки після нього починається її достатньо стрімка динаміка. Ми зможемо досягти цього результату за гіпотетичних середньорічних темпів зростання ВВП до 7 % упродовж 35 років, а за 10 % – 25 років, і це якщо припустити, що світ буде, так би мовити, чекати нас. Тому потенційні інноватори шукають і шукатимуть своєї вдачі в більш заможних країнах, а без них ми залишимося в аутсайдерах.

Україна наче зупинилася зі своїми старими і добре відомими проблемами посеред динамічного мінливого світу. 30 років щось конструюємо на кшталт європейських норм і законів, проте не виходить, адже ми до 1991 р. не розвивалися у парадигмі демократії, свободи та ринку. У нашій історії превалювало зовсім інше – рабство, насилля над особистістю, засилля держави та бюрократії, невіра та недовіра. Аби ми стали "європейцями" та почали сприймати їхні інститути, 30 років замало, як свідчить історичний досвід, необхідні зміни не менше як трьох поколінь. Проте у нас майже третина населення наразі старше за 55 років – народжені та сформовані в СРСР. Економічний менталітет пересічного українця не є менталітетом людини як суб'єкта демократичного суспільства та ринкової економіки. За рівнем підприємницької культури (Global Entrepreneurships Index) Україна у 2019 р. посідала 77-е місце серед 137 країн світу [43].

Соціальний капітал держави як здатність її громадян до колективних дій заради досягнення спільної мети не відповідає тим цілям, які ми лише декларуємо, а не ставимо перед собою. Головною умовою відтворення соціального капіталу є довіра. Чим вище довіра – тим менше "тертя" у наших відносинах, а отже, й легше домовлятися про спільну діяльність. До того ж і суспільні інститути працюють ефективніше. Довіра в нашому суспільстві не має рівня для побудови сучасного суспільства. Держава гине, коли її громадяни перестають вірити одне одному та їй самій. В Україні багато порожніх розмов та чвар, які шкодять національній розбудові. А тому правдиві гіркі слова великої українки Л. Костенко: "Всі проти всіх, усі ні з ким не згодні, злість рухає людьми, але у бік безодні". Побороли розбрат, що веде нас до небуття як нації і держави – головна умова нашого успіху.

Висновки. У світі посилюється економічне та політичне протистояння між США та ЄС, з одного боку, і Китаєм – з іншого. США та ЄС переглядають свою міжнародну економічну політику в контексті врахування значного посилення глобальних амбіцій Китаю, а також деструктивних дій Росії. Україна у цьому конкурентному протистоянні повинна активно співпрацювати зі США та ЄС, а також з іншими країнами. Щодо Китаю, то політика України має бути виваженою у контексті власних інтересів та узгодженою з основними союзниками. Необхідно нарощувати активний супротив посяганням на національний суверенітет з боку Росії.

Розв'язування внутрішніх економічних проблем варто ув'язувати з геополітичними викликами, що відкривають нові можливості перед Україною, а саме можливості стати інвестиційним хабом для ЄС та інших країн. Підхід до іноземних інвестицій має бути виваженим і націленим на інноваційний розвиток у контексті IR 4.0 Проте для цього необхідно активно змінювати інституційне середовище країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шваб К. Четвертая промышленная революция. М.: Эксмо. 2016. 138 с.
2. Мазаракі А. А., Мельник Т. М. Євроінтеграційні пріоритети національного бізнесу: монографія. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет. 2018. 672 с.
3. Мазаракі А. А., Мельник Т. М. Стратегічне партнерство у вимірі економічної безпеки України: монографія. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет. 2019. 600 с.
4. Мазаракі А., Мельник Т. Неопротекціонізм і торговельні війни. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2021. № 1. С. 4-22.
5. Герасименко А. Геоекономічні трансформації у ХХІ ст.: діалектика динаміки та сталості. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2020. № 4. С. 5-19.
6. Геєць В. М. Феномен нестабільності – виклик економічному розвитку. Київ: Академперіодика. 2020. 456 с.
7. Білорус О. Політекономічний прогноз глобального розвитку в ХХІ ст.: посткапіталізм чи світ-система інформаційно-мережевого глобалізму. *Економічна теорія*. 2018. № 1. С. 5-20.
8. Кораблін С. О. Китай: інвестиційні амбіції, обмеження та можливості. *Економічне прогнозування*. 2019. № 3. С. 138-157.
9. Осташко Т. О., Олефір В. К. Перспективи вільної торгівлі з Китаєм: розвиток вітчизняного експорту і ризику імпортозалежності. *Економічне прогнозування*. 2019. № 1. С.128-155.
10. Сіденко В. Р. Вплив електронної торгівлі на еволюцію організаційних форм міжнародної економічної діяльності. *Економічна теорія*. 2020. № 3. С. 83-106.
11. Резнікова Н. Економічна незалежність країн в умовах глобальних трансформацій. Київ: Аграр Медіф Груп, 2018. 460 с.
12. Резнікова Н., Панченко В. Від протекціонізму до неопротекціонізму: нові виміри ліберального регулювання. *Міжнародна економічна політика*. 2017. № 2 (27). С. 95-117.
13. Онищенко В. Природа економічного процесу. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2021. № 1. С. 23-40.
14. A New Industrial Strategy for Europe. Brussels, 10.3.2020. COM (2020) 102 final. Communication from the commission to the European Parliament, the European council, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. 16 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0066>.

15. An SME Strategy for a sustainable and digital Europe. Communication from the commission to the European Parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. Brussels, 10.3.2020. COM (2020) 103 final. 18 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0066>.
16. Identifying and addressing barriers to the Single Market. communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions. Brussels, 10.3.2020. COM (2020) 93 final. 22 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0066>.
17. Long term action plan for better implementation and enforcement of single market. communication from the commission to the European Parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. Brussels, 10.3.2020. COM (2020) 94 final. 16 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0066>.
18. Европейская комиссия определяет направления новой торговой политики. *Европейская комиссия*. URL: <https://rocb-europe.org/ru/evropeyskaya-komissiya-opredelyaet-napravlenie-novoy-torgovoy-politiki-es>.
19. Ксенз Л. Как Украина присоединяется к "зеленому курсу" ЕС. URL: <https://kurs.com.ua/novost/305655-kak-ukraina-prisoedinjaetsja-k-zelenomu-kursu-es?source=ukrnet>.
20. Китай став найважливішим торговельним партнером ЄС. URL: <https://www.dw.com/uk/a-56577878>.
21. Семенов А., Цвык А. Концепция "общего будущего человечества" во внешнеполитической стратегии Китая. *Мировая экономика и международные отношения*. 2019. № 8. С. 72-81.
22. Онищенко В. Глобальне управління в контексті міжнародної політичної економії. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2018. № 2. С. 121-136.
23. The Global Innovation Index (2019). URL: <http://www.globalinnovationindex.org>.
24. Панченко В., Резнікова Н. Чи заклює орлан дракона? URL: <https://zn.ua/ukr/author/vladimir-panchenko>.
25. Кортунув А. Эксперты определили Россию в зону влияния Китая. URL: <https://charter97.org/ru/news/2020/12/23/405015>.
26. Итоги внешнеэкономической деятельности Российской Федерации в 2019 г. URL: <https://economy.gov.ru/material/file/66eec1250c653fc9abd0419604f44bbd/VED.pdf>.
27. Шамшур О. Більш довга телеграма відносно Китаю. URL: <https://zn.ua/international/bolee-dlinnaja-telehramma-otnositelno-kitaja.html>.
28. Статистичний щорічник України. 2019. Київ: Держстат України. 2020. 463 с.
29. Иноземцев В. Для Украины наступил идеальный момент для экономического и внешнеполитического прорыва. URL: <https://gordonua.com/publications/kak-ukraina-mozhet-vyigrat-ot-pandemii-koronavirusa-i-mirovogo-krizisa-1497834.html>.
30. Оцінка обсягів прямих іноземних інвестицій, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент (round tripping) за 2010- 2019 рр. НБУ. Київ. 2020.
31. Удосконалення статистики прямих іноземних інвестицій (ПП): передавання Національному банку функції публікації даних та врахування реінвестованих доходів реального сектору. НБУ. Київ. 2020.

32. The Fragile States Index. URL: <https://fundforpeace.org/2019/04/10/fragile-states-index-2019>.
33. Rule of Law Index.2020. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/rule-of-law-index>.
34. Економічне відродження через індустріальний розвиток України. Харків: Повноколір, 2020. 432 с.
35. Index of Economic Freedom (2019), "Country Rankings". URL: <http://www.heritage.org/index>.
36. Doing Business (2020). "Comparing Business Regulation in 190 Economies". URL: <http://doingbusiness.org>.
37. The Global Enabling Trade Report (2018), "Enabling Trade Index". URL: <http://www.weforum.org/getr>.
38. Національна економічна стратегія-2030. Вектори економічного розвитку 2030. Київ: Кабінет Міністрів України, 2021. URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf>
39. Райнерт Э. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными. М. : Изд. ВШЭ, 2014. 384 с.
40. Національна економічна стратегія на період до 2030 року (затверджено постановою Кабінет Міністрів України від 3 березня 2021 р. №179). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.
41. Національна економічна стратегія – 2030. Аудит економіки України 2030: Київ: Кабінет Міністрів України, 2021. URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-audit.pdf>.
42. The Human Capital Index. URL: <https://reliefweb.int/report/world/human-capital-index-2020>.
43. Global Entrepreneurships Index. URL: <https://knoema.com/atlas/topics/World-Rankings/World-Rankings/Global-entrepreneurship-index>, 2019.

Стаття надійшла до редакції 13.03.2021.

Onyshchenko V. Ukraine in the context of geoeconomic challenges.

Background. The formation of a new world order around the three centres of the United States, China and the EU determine the main parameters of the geoeconomy. Ukraine must understand the problems that accompany this process and have effective international political and economic strategies that pursue primarily national interests in the context of their complementarity with those of their allies.

The ***aim*** of the article is to assess the relationship between geoeconomic challenges and internal economic problems of Ukraine and to clarify the directions of development of its international and national economic policy.

Results. In the world, the economic and political confrontation between the United States and the European Union on the one hand and China on the other is intensifying. The United States and the European Union are reviewing their international economic policies in the context of taking into account China's significant strengthening of global ambitions, as well as Russia's destructive actions. In this competitive confrontation, Ukraine must actively cooperate with the United States and the European Union, as well as with other friendly countries. As for China, Ukraine's policy must be balanced in the context of its own interests and coordinated with its main allies. It is necessary to increase active resistance to encroachments on national sovereignty by Russia.

Solving domestic problems should be linked to geopolitical challenges that open up new opportunities for Ukraine, namely the emergence of opportunities to become an investment hub for the EU and other countries. The approach to foreign investment should

be balanced and aimed at innovative development in the context of IR - 4.0. But for this it is necessary to change the institutional environment of the country, which will contribute to the implementation of the "National Economic Strategy until 2030".

Conclusion. Geoeconomic challenges for Ukraine are new opportunities for development. To achieve this, it is necessary to understand its strategic goals and the possibilities of achieving them with its own resources and international assistance.

Keywords: geoeconomic challenges, global economic policy of the USA, EU and China, challenges for Ukraine, investments and development.

REFERENCES

1. Shvab, K. (2016). Chetvertaja promyshlennaja revoljucija [The fourth industrial revolution]. Moscow: Jeksmo [in Russian].
2. Mazaraki, A. A., & Mel'nyk, T. M. Jevrointegracijni priorytety nacional'nogo biznesu [Euro integration priorities of national business]. Kyi'v: Kyi'vs'kyj nacional'nyj torgovel'no-ekonomichnyj universytet. 2018. 672 s. [in Ukrainian].
3. Mazaraki A. A., & Mel'nyk, T. M. (2019). Strategichne partnerstvo u vymiri ekonomichnoi' bezpeky Ukrai'ny [Strategic partnership in the dimension of economic security of Ukraine]. Kyi'v: Kyi'vs'kyj nacional'nyj torgovel'no-ekonomichnyj universytet. [in Ukrainian].
4. Mazaraki, A. A., & Mel'nyk, T. (2021). Neoprotekcionizm i torgovel'ni vijny [Neoprotectionism and trade wars]. *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo torgovel'no-ekonomichnogo universytetu – Herald of the Kyiv National University of Trade and Economics, 1*, 4-22 [in Ukrainian].
5. Gerasymenko, A. (2020). Geoekonomichni transformacii' u XXI st.: dialektyka dynamiky ta stalosti [Geo-economic transformations in the 21st century: dialectics of dynamics and sustainability]. *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo torgovel'no-ekonomichnogo universytetu – Herald of the Kyiv National University of Trade and Economics, 4*, 5-19 [in Ukrainian].
6. Gejec', V. M. (2020). Fenomen nestabil'nosti – vyklyk ekonomichnomu rozvytku [The phenomenon of instability – a challenge to economic development]. Kyi'v: Akademperiodyka [in Ukrainian].
7. Bilorus, O. (2018). Politekonomichnyj prognoz global'nogo rozvytku v XXI st.: postkapitalizm chy svit-systema informacijno-merezhevogo globalizmu [Political and economic forecast of global development in the twentieth century: Post capitalism or world-system of information and network globalism]. *Ekonomichna teorija – Economic theory, 1*, 5-20 [in Ukrainian].
8. Korablin, S. O. (2019). Kytaj: investycijni ambicii', obmezhenja ta mozhyvosti [China: Investment ambitions, restrictions and opportunities] *Ekonomichne prognozuvannja – Economic forecasting, 3*, 138-157 [in Ukrainian].
9. Ostashko, T. O., & Olefir, V. K. (2019). Perspektyvy vil'noi' torgivli z Kytajem: rozvytok vitchyznjanogo eksportu i ryzyky importozalezhnosti [Prospects for free trade with China: Development of domestic exports and risks of import dependence]. *Ekonomichne prognozuvannja – Economic forecasting, 1*, 128-155 [in Ukrainian].
10. Sidenko, V. R. (2020). Vplyv elektronnoi' torgivli na evoljuciju organizacijnyh form mizhnarodnoi' ekonomichnoi' dijnal'nosti [Influence of e-commerce on the evolution of organizational forms of international economic activity]. *Ekonomichna teorija – Economic theory, 3*, 83-106 [in Ukrainian].
11. Reznikova, N. (2018). Ekonomichna neozalezhnist' krajin v umovah global'nyh transformacij [Economic neo-dependence of countries in conditions of global transformations]. Kyi'v: Agrar Medif Grup [in Ukrainian].
12. Reznikova, N., & Panchenko, V. (2017). Vid protekcionizmu do neoprotekcionizmu: novi vymiry liberal'nogo reguljuvannja [From protectionism to neoprotectionism: new dimensions of liberal regulation]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka – International Economic Policy, 2 (27)*, 95-117 [in Ukrainian].

13. Onyshhenko, V. (2021). Pryroda ekonomichnogo procesu [The nature of the economic process]. *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo torgovel'no-ekonomichnogo universytetu – Herald of the Kyiv National University of Trade and Economics*, 1, 23-40 [in Ukrainian].
14. A New Industrial Strategy for Europe. Brussels, 10.3.2020. COM (2020) 102 final. Communication from the commission to the European pArliament, the European council, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. 16 p. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0066> [in English].
15. An SME Strategy for a sustainable and digital Europe. Communication from the commission to the European Parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. Brussels, 10.3.2020. COM (2020) 103 final. 18 p. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0066> [in English].
16. Identifying and addressing barriers to the Single Market. communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions. Brussels, 10.3.2020. COM (2020) 93 final. 22 p. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0066> [in English].
17. Long term action plan for better implementation and enforcement of single market. communication from the commission to the European Parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. Brussels, 10.3.2020. COM (2020) 94 final. 16 p. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0066> [in English].
18. Evropejskaja komissija opredeljaet napravlenija novoj torgovoj politiki [The European Commission defines the directions of new trade policy]. *Evropejskaja komissija – European Commission*. Retrieved from <https://rocb-europe.org/ru/evropeyskaya-komissiya-opredelyaet-napravlenie-novoy-torgovoy-politiki-es> [in Russian].
19. Ksenz, L. Kak Ukraina prisoedinjaetsja k "zelenomu kursu" ES [How Ukraine joins the "green course" of the EU]. Retrieved from <https://kurs.com.ua/novost/305655-kak-ukraina-prisoedinjaetsja-k-zelenomu-kursu-es?source=ukrnet> [in Ukrainian].
20. Kytaj stav najvazhlyvishym torgovel'nym partnerom JeS [China has become the most important trading partner of the EU]. Retrieved from <https://www.dw.com/uk/a-56577878> [in Ukrainian].
21. Semenov, A., & Cvyk, A. (2019). Konceptija "obshhego budushhego chelovechestva" vo vneshnepoliticheskoj strategii Kitaja [The concept of "common future of humanity" in China's foreign policy strategy]. *Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija – World economy and international relations*, 8, 72-81 [in Russian].
22. Onyshhenko, V. (2018). Global'ne upravlinnja v konteksti mizhnarodnoi' politychnoi' ekonomii' [Global administration in the context of international political economy]. *Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo torgovel'no-ekonomichnogo universytetu – Herald of the Kyiv National University of Trade and Economics*, 2, 121-136 [in Ukrainian].
23. The Global Innovation Index (2019). Retrieved from <http://www.globalinnovationindex.org> [in English].
24. Panchenko, V., & Reznikova, N. Chy zakljuje orlan drakona? [Will the white-tailed eagle peck a Dragon?]. Retrieved from <https://zn.ua/ukr/author/vladimir-panchenko> [in Ukrainian].
25. Kortunov, A. (2020). Jeksperty opredelili Rossiju v zonu vlijanija Kitaja [Experts identified Russia in China's influence zone]. Retrieved from <https://charter97.org/ru/news/2020/12/23/405015> [in Russian].
26. Itogi vneshnejekonomicheskoi dejatel'nosti Rossijskoj Federacii v 2019 g. Retrieved from <https://economy.gov.ru/material/file/66eec1250c653fc9abd0419604f44bbd/VED.pdf> [in Russian].
27. Shamshur, O. (2019). Bil'sh dovga telegrama vidnosno Kytaju [A longer telegram relative to China]. Retrieved from <https://zn.ua/international/bolee-dlinnaja-telehramma-otnositelno-kitaja.html> [in Ukrainian].

28. *Statystychnyj shhorichnyk Ukrainy [Statistical Yearbook of Ukraine]*. (2020). Kyi'v: Derzhstat Ukrainy [in Ukrainian].
29. Inozemcev, V. (2020). Dlja Ukrainy nastupil ideal'nyj moment dlja jekonomicheskogo i vneshnepoliticheskogo proryva [The ideal moment has come for Ukraine for an economic and foreign policy breakthrough]. Retrieved from <https://gordonua.com/publications/kak-ukraina-mozhet-vyigrat-ot-pandemii-koronavirusa-i-mirovogo-krizisa-1497834.html> [in Russian].
30. Ocinka obsjagiv prjamyh inozemnyh investycij, v jakyh kincevym kontroljujuchym investorom je rezydent (round tripping) za 2010- 2019 rr. [Evaluation of foreign direct investments volumes in which the ultimate controlling investor is a resident (round tripping) for 2010- 2019.]. (2020). NBU. Kyi'v [in Ukrainian].
31. Udoskonalennja statystyky prjamyh inozemnyh investycij (PII): peredavannja Nacional'nomu banku funkcii' publikacii' danyh ta vrahuvannja reinvestovanyh dohodiv real'nogo sektoru [Improvement of foreign direct investment statistics (FDI): Transmission of data publishing functions to the National Bank and taking into account reinvested revenues of the real sector]. (2020). NBU. Kyi'v [in Ukrainian].
32. The Fragile States Index. Retrieved from <https://fundforpeace.org/2019/04/10/fragile-states-index-2019> [in English].
33. Rule of Law Index.2020. Retrieved from <https://gtmarket.ru/ratings/rule-of-law-index> [in English].
34. Ekonomichne vidrodzhennja cherez industrial'nyj rozvytok Ukrainy [Economic revival through Ukraine's industrial development]. (2020). Harkiv: Povnokolir [in Ukrainian].
35. Index of Economic Freedom (2019). "Country Rankings". Retrieved from <http://www.heritage.org/index> [in English].
36. Doing Business (2020). "Comparing Business Regulation in 190 Economies". Retrieved from <http://doingbusiness.org> [in English].
37. The Global Enabling Trade Report (2018), "Enabling Trade Index". Retrieved from <http://www.weforum.org/getr> [in English].
38. Nacional'na ekonomichna strategija-2030. Vektory ekonomichnogo rozvytku 2030 [National Economic Strategy-2030. Economic Development Vectors 2030]. (2021). Kyi'v, Kabinet Ministriv Ukrainy. Retrieved from <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf> [in Ukrainian].
39. Rajnert, Je. Kak bogatye strany stali bogatymi, i pochemu bednye strany ostajutsja bednymi [How rich countries have become rich, and why poor countries remain poor] (2014). Moscow: VShJe [in Russian].
40. Nacional'na ekonomichna strategija na period do 2030 roku (zatverdzheno postanovoju Kabinet Ministriv Ukrainy vid 3 bereznja 2021 r. №179) [National economic strategy for the period up to 2030 (approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 3, 2021, No. 179)]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> [in Ukrainian].
41. Nacional'na ekonomichna strategija-2030. Audyt ekonomiky Ukrainy 2030 [National Economic Strategy-2030. Audit of Ukrainian economy 2030]. (2021). Kyi'v, Kabinet Ministriv Ukrainy. Retrieved from <https://nes2030.org.ua/docs/doc-audit.pdf> [in Ukrainian].
42. The Human Capital Index. Retrieved from <https://reliefweb.int/report/world/human-capital-index-2020> [in English].
43. Global Entrepreneurships Index Retrieved from <https://knoema.com/atlas/topics/World-Rankings/World-Rankings/Global-entrepreneurship-ndex,2019> [in English].